

Aita Santi Onaindia: gizona eta obra

Patxi Uribarren

Biografia

Aita Santi Onaindiak, bere bizitzako gorabeherak *Otoi-Txinpartak* liburuan plazaratu berri (1988) ditu. Berriak hiru harien inguruan bilduz, hots, *fraile* (11-158 or.), *gudarien kapelau* (159-304) eta *idazle* (305-467) eskaintzen dizkigu. Nik, oster, lan labur honetan, beraren bizitzako nondik norakoaren ikuspegi zatikatu horretaz gainera, orokorra ere jaso ahal izateko, jarraiko bi atal nagusiotan aurkezteari deritzot egokien:

Bizitzako zertzelada nagusiak:

Santi Onaindia Amoroton jaio zen 1909.eko Martxoaren 24ean, Atxuriarte baserrian. Bere aita, Miguel Onaindia Barrutia, Markinako Mibe auzunekoa zen eta ama, Jazinta Baseta Albizuri, Axpe-Arrazolakoa. Hauek, 1903.eko Urriaren 3an ezkondu ziren eta bost seme-alaba izan zituzten, hots, Brijida, Maria, Santiago, Bizente (istripuz Anboton hila) eta Balentin

(anaiarteko gerran jausia). 1921.ean eraman zuten, 12 urte zituela, Amorebietako Larreara ikasketak egitera (gaur egungo OHO-BBB). Giroak eraginda edo, karmeldar egitea erabaki zuen eta 1927.ean egin erlijio-profesioa. Jarraian, urtebete (1927-28) Markinan ikasketak (oraingo UBI) osotuz, batez ere hizkuntzak, literatura, matematikak eta goi-latina sakonduz. 1928-31: Gasteizen Filosofia ikasten; horretaz gainera, beste gaiok ere sakondu zituzten: matematika nagusiak A. Gabriel Jauregi Uribarren (*fisia* eta *kimia* liburuen egilea) irakasle zutelarik eta hizkuntzak (grekoa, hebraiera, euskara). Handik Begoñara joan zen 1931.ean Teologia ikastera. 1934.eko Uztailaren 8an egin zen apaiz. Bertan beste urtebete egin eta 1935.ean Larreara bidaldu zuten. 1936.ean, anaiarteko gerra sortu ondoren, Gabon aurrean, "Kirikiño" batailoiko kapelau izendatu zuten Durangaldera bidaliz. Gerra amaitzerakoan, gudariei jarraituz Santander aldera erretiratzen da eta Abuztuaren 24ean italiarren menpe hartua izan. Epaiketa labur baten ondoren, 30 urtetako zigorra leporatu zioten eta 1937.eko Abuztuaren 28an Dueso-ko espetxera bidaltzen. Geroago, Santoña (1938-III), Nanclares (1938-III-29), Dueñas (1938-X-16) eta Carmona (1939-VIII) ezagutu zituen, 1940.eko uztailean askatua izan zen arte. Jarraiko urteetan ere Euskal Herritik kanpo bizi behar: urte t'erdi Hoz de Aneron (Santander) eta 1942.etik 1948.era Logroñon, haize beltzak baretu ziren arte. 1948-1951: berriro Santanderrera baina, oraingo honetan Rigada-ko nagusi izendatuta (karmeldarren etxe hau eremutar bizimodua egiteko etxea zen). 1951-1954: Larreako nagusi. 1954-1957: Eibarreko Karmeldarren etxeko nagusi. Bertan zegoelarik argitaratu zuen beste hainbaten aurreneko izango zen bere lehen liburu ospetsua: *Milla Euskal Olerki Eder*. 1957.ean, berriro Larreara eta aurrerantzean Karmeldarren Etxanoko etxe horretan egingo ditu bizitzako urte luzeak.

Bizitzakoaldi bereiztuak:

Santi Onaindiaren bizitza, hala ere, hiru aldi zehaztutan banatuta aurkez dezakegu beraren lan zabal, eskerga, hurbilagotik neurtu ahal izateko:

Heziketa-gerraurreko aldia

Lehen aldi honetan aurkitzen dira, zalantzarik gabe, Santi Onaindiaren literatur bilakaeran eragina izan dutenen iturburuak. Laburki bada ere, gogora ditzagun nagusienak:

– Larreako karmeldarren ikastetxean, euskara erabiltzeaz gainera, euskarako eskolak ere izan zituzten. Giro ezinobea aurkitu zuen, bada, etxetik zekarren euskara aberatsa (aitaren aldetik Markinakoa —Mogel eta Frai Bartolome ospetsuena— eta amaren aldetik Durangaldekoa - Bustintza “Kirikiño” deiturarena) lantzeko zein hobetzeko. Aita Barandiaran joan zitzaizen azken urtean euskarako azterketa egitera. S. Onaindiak maitasunez gogoratzen ditu autobiografian, Aita Plazido Dimostarra eta Aita Anjelo Jauregi Uribarren aramaioarra, berauek bultzatu zutela olerkigintzara aitortuz.

– Irakasle horiek bultzaturik aldizkarietan eskuhartzen hasi ziren. Horrela Eusko Esnaleak antolaturiko sariketan, 1927. urtean, parte hartu eta sariak lortuko zituzten, hots, Lino Akesolok *Euskararen edertasunak* lanaren bidez eta Santi Onaindiak *Euskal idazleen huts eta okerrak* lanaren bidez. Bide horretatik jarraitu zuten bai Markinan, S. Onaindiak 1928.ean *Baserriko tresnak* lanaren bidez beste sari bat lortu zuelarik eta Gasteizen Filosofia ikasten ari zirela, beste hiru sari Cervantes-en lanen itzulpenen bidez, Lino Akesolok *Agure kezkatia*, Santi Onaindiak, *Neskatx ijtoa* eta irakasle zuten Anbroisi Abasolok *Leiarrezko irakaslaria* (Lehen saria) itzuli zituztelarik.

– Ikasle zirela hasi ziren karmeldar gazteak (Lino Akesolo, Santi Onaindia, Agustin Atutxa “Eltzegor”, Txanton Goiria, Teresio Elorrieta, Nikolas Batiz “Xalokin”...) zeuzkaten irakasleek bultzaturik euskal aldizkarietan idazten. Santi Onaindiaren lanak honako hauetan aurkitzen ditugu: *Karmen'go Argia* (1931-1936), *Ekin* (1932) *Yakintza* (1933), eta *Euzkadin* (1930).

– Era berean, kanpoko idazleekin harremanetan ere hasi zen, batez ere Begoñan Lauaxeta ezagutu ondoren. Horrela parte hartzen du Lekeition Azkuetar aita-semeen omenez egindako 1936.eko Ekainaren 28ko Olerki Egunean. Besterik beste, Orixe, Aitzol, Olabide eta abar pertsonalki ezagutzeko aukera izan zuen.

Gerrate-gerraondoko aldia: (1936-1950)

Aldi honetan bereizketa batzuk ezarri beharra dugu, urtealdi ezberdinak izan ziren eta. Bizitzako jazoerek urraturiko egoerara taiutuak:

– *Gerratea*: Aldizkari gehienak, Euzkadi izan ezik, isilduak izan zirenez, olerkigintzan arituko da batipat. J.M. Lekuonaren

eritzian, aldi honetakoak dira beraren olerkirik ederrenak. Gertakariak gorri-gorri bizi izan ondoren, sentiberatasunez beterik irteniko olerkiak.

– *Espetxealdia*: Ikasbide gertatu zitzaion, beste zenbait praila-apaizi bezala. Astia ugari izan eta taldeka, hizkuntzak (alemaniera, ingelesa, italiera) ikasteari ekin zioten. S. Onaindiak euskarako eskolak ere eman zituen. Zenbait olerki garai horretakoak ditu.

– *Isileko aldia* (1940-1950): Aldi honetan, olerkigintzari ekin zion bereziki. Euskaraz ezin aldizkarietan idatzi eta gazteleraz aritu zen. Karmeldarren *Obra Maxima* erdal aldizkariaren idazle-laguntzaile sutsuenetarikoa izan zen. Euskaraz ere, agerian ez bazen ere, ez zegoen geldirik, 1950.ean sari bat eskuratu bait zuen Donostiako “Educación y Descanso” deituak eratutako sarietan, *Nere zoriak* lanaren bidez. (*Egan-en* argitaratua).

ekoizpen-aldia: (1951-1980)

1951.ean hasi zen berriro euskaraz idazten. Oraingoan *Karmengo Egutegian*, 1957.ean *Karmel* sortu zen arte. Urte horretan heltzen da berriro, gainera, Euskal Herrira. 1953.ean luzatu zioten lehen aldiz Iparraldera joateko baimena. Horrela, Lafitte gidari eta laguntzaile zuela, M. Sota eta T. Monzon ezagutzeko aukera izan zuen, bidaia horretan hurrengo urtean (1954) kalera-tuko zuen *Milla Euskal Olerki Eder* liburu mardulerako gai ugari ekarriko zuelarik.

Lehen liburu hori argitaratu zuenetik, etengabeki ekin dio argitaratze-lanari, beraren lan osoa aurkezterakoan ikusi ahal izango duzuen bezala. Gogoz eta gorputzez sasoirik ederrenean aurkitzen zelarik, urrats sendoak eman zituen hasieratik euskarren alde. Une honetan oraindik jo eta ke dihardu lanean, zerbait argitaratu orduko hurrengo liburua nola kaleratu ametsetan.

Idazlanen aurkezpena

Nekez aurki dezakegu Euskal Literaturaren historian, euskarari Aita Santi Onaindiak adineko ekarpen oparorik eman izan dion idazlerik. Literatur egilearen maila eta balioa oparotasun

hutsez neurtzen ez bada ere, zer esanik ez, urte latz eta gorrietan zehar, hil zorian jartzeraino zokoratua eta gaitzetsia izan den euskararen historian, urrezko aulkia izango du S. Onaindiak, une historiko garrantzitsu horietan, aldizkarien zein liburu-argitalpenen bidez, euskarari bizirik iraun zezan eskainitako laguntza ugaria dela bide.

Esan bezala, bere laurogei urte luze eta beteetan zehar, oso lan eskerga burutu izan du. Ezin bada, hemen, banan-banan beraren lan guztien xehetasun osoak eskaini. Laburkiro aurkeztu nahi dizkizuet, egarri eta jakinmina iturburuetan ase nahi duenari horretaz aurrerantzean ezinbesteko iturri izango zaizkion, Julen Urkizak oraintsu Zornotzako Udalak S. Onaindiari eskainitako omenaldirako ateratako *S. Onaindiaren euskal idazlanen bibliografia* (Amorebieta-Etxano-1989) eta S. Onaindiaren *Oroi-txinpartak* liburuak eta jasotzen dituzten zehaztasunetara jotzeko gomendioa egiten dizuet.

Liburuak

S. Onaindiak *Milla euskal olerki eder* (1954) bere lehen liburua argitaratu zuenetik, etengabeki ekin dio lanari, gau eta egun, ordutik hona 55 liburutik gora kaleratu izan dituelarik. Maila eta balio ezberdinetakoak badira ere, guztiak berari esker argitaratuak izan dira. Sailkaturik eskaintzen dizkizuet argitasun handiagoa izango dutelakoan. Jarraiko zerrendetako liburuak, bi izan ezik, Santi Onaindiak argitaratuak izan dira:

Berak eginak zein prestatuak

Hots, beraren lan originalak zein berak bildu, sailkatu eta argitara emanak:

Milla euskal olerki eder. Larrea-Amorebieta (1954) 1199 or.; *Gure bertsolariak*. Bilbo (1964) 336 or.; *Jolasketa*. Bilbo (1965) 585 or.; *Larrea eta karmeldarrak*. Bilbo (1968) 123 or.; *Goiznabar: olerki bilduma*. Bilbo (1971) 243 or.; *Euskal Literatura*. 5 T. Donostia (1971-1977) 2000 or.; *Euskarazko eun maite-olerki onenak*. Bilbo (1975) 215 or.; *Euskal elertia*. Amorebieta-Larrea (1978) 230 or.; *Laminak: orrazi-eskean*. Amorebieta-Larrea (1978) 215 or.; *Gaurko olerkarien euskal lan aukeratuak*. Bilbo (1981) 106 or.; *Santa Teresa Eliz Irakasle*. Bilbo (1981) 128 or.; *Arana-Goiri'tar Sabin olerkari*. Larrea-Amorebieta (1982) 168 or.; *Nere baserria* (euskal poema). Bilbo (1985) 187 or.; *25 antzerki labur*.

Bilbo (1985) 167 or.; *Gernika*. Larrea (1987) 158 or.; *Oroi-txinpartak*. Larrea (1988) 472 or.

Lankidetzan eginak

Eguneroko meza (Jaime KEREXETA - Santi ONAINDIA - Lino AKESOLO). Bilbo (1963) 859 or.; *Santa Teresa: On-bidea* (S. ONAINDIA-L. AKESOLO). Bilbo (1963) 279 or.; *Parnaso colombiano en euzkera* (L. AKESOLO - J. BEISTEGI - I. GOIKOETXEA - S. MUNIATEGI - Jagoba ONAINDIA). Buenos Aires (1968). *Agenda-Dietario-1986* (S. ONAINDIA-A. ZUBIKARAI). Bilbo (1986).

Itzuliak

Oso lan ugaria burutu du alor honetan, geroago ikusiko dugun bezala:

Rabindranath TAGORE, *Iru poema*. Zarautz (1963) 176 or.; Ixeka LOPEZ-MENDIZABAL: *Xabiartxo* (bizkaieraz). Bilbo (1965) 142 or.; Juan Ignacio IZTUETA: *Gipuzkoa'ko Dantza Gogoangarriak: Viejas Danzas de Guipúzcoa* (gazteleratzea). Bilbo (1968) 399 or.; *E. O. O. ko EZITZAILE TALDE BATEK, erlijio eziketa arloa. Lanerako liburua. O. E. O. ko 4. maila* (bizkaieraz). Madrid (1979) 117 or.; Jon ARKOTXA GOIKOA-Leslie MACKENZIE, *Intxitu ta lezeko. "Antxiñako Jentillen ezpiritua Euskolurrera biurtzen da"*. Bilbo (1982) 242 or.; Dante ALEGHIERI, *Jainko Antzerkia*. Bilbo (1985) 366 or.; HOMERO, *Odisea*. Bilbo (1985) 337 or.; Johan W. GOETHE, *Faust* (Der Faust). Bilbo (1986) 305 or.; Pio BAROJA, *Ipuinak*. Bilbo, (1987) 199 or.; Maria Victoria de GONDRA y ORAA, *Monografía de la ledanía o concejo de Axangiz. Aclarando unos originales principios. Lehen texto jatorrak argitze gisa*. Madrid (1988) 95 or.; Luis AROSTEGI GAMBOA, *Amaitu bako poemak*. Bilbo (1969) 97 or.; Pablo BELDARRAIN, *Los asaltos al monte Intxorta. Intxorta Mendiko Burrukaldiak*. Bilbo (1980) 143 or.; Jesusen Teresa: *Egoitzak eta Barne-Gaztelua*. Larrea (1981) 239 or.; Santa Teresa, *Bizützea*. Larrea (1989) 379 or.

Argitaratuak

Argitalpenak ditugu S. Onaindiaren merezimendurik handienetarikoa. Hainbat liburu, berari esker argitaratu izan dira:

Pi ETXEBARRIA. *Goi-zale*. Gasteiz (1956) 544 or.; Felipe ARRESE BEITIA, *Olerkiak*. Bilbo (1956) 688 or.; *Bertsu berri eta kanta zar*. 2T. Bilbo (1960); Txomin AGIRRE, *Ondarrak*. Bilbo (1964) 264 or.; *Enbeita oleskaria* (1878-1942). Zarautz (1966) 159 or.; E. BUSTINTZA (KIRIKIÑO), *Abarrak*. Bilbo (1966) 335 or.; *Giza bizia*. Bilbo (1968)

64 or.; *Eskutitzak* Euskal Literaturari buruz. Bilbo (1974) 302 or.; Estepan URKIAGA (LAUAXETA), *Olerkiak*. Donostia (1974) 186 or.; Jose Antonio AGIRRE-LEKUBE, *Azkatasunaren yarra*. Zornotza (1978) 415 or.; E. BUSTINTZA (KIRIKIÑO), *Bigarren abarrak*. Bilbo (1980) 206 or.; Estepan URKIAGA (LAUAXETA), *Bide-Barrijak*. Bilbo (1980) 146 or.; Balendiñe ALBIZU, *Olerkiak*. Bilbo (1984) 259 or.; Estepan URKIAGA (LAUAXETA), *Olerki guztiak*. Bilbo (1985) 523 or.; Teresio ELORRIETA, *Mendatako profeta*. Larrea (1986) 171 or.; Resurrección María de AZKUE, *Ipuñak*. Bilbo (1968) 250 or.; Mikel ZARATE, *Gure meza deuna* (itzulpena). Bilbo (1960) 152 or.

Hitz lauzko idazlan laburrak

S. Onaindia liburuetan oso oparoa izan baldin bada, oraindik ere hainbatetan oparoagoa ageri zaigu aldizkarietan argitaratutako idazlan laburretan. Lan horiek, hainbat aldizkaritan sakabanututa ageri zaizkigu. Hemen eskaintzen zaizuen eskeman, ez dira olerkiak sartzen, oraintsu guztiak, *Olerki guztien bilduma* liburuan argitaratuak izan direlako, edota itzulpengintza deitu dudan atalean ageri direlako. Idazlan laburrak deitu dudan zerranda luze horretako izenburuak (550 inguru) zehazteari ekinez gero, sorta hauek egin ditzakegu:

Erljio-gaiak

Bere lehen aldiko (1931-1936) ia guztiak eta bigarren aldiko (1951-1956) gehientsuenak. Hirugarren aldi luzean (1957-1988), zeharo murrizten da alor honetako emaitzen kopurua. Besteren artean honakook:

Teresatxo Deuna (KA-1931-36); *Jon anai karmeldar agurgarria* (KA-33); *Gurutzeko Jon deunaren esakun mamitsuak* (KA-33); *Donekuntza-bidea* (KA-33-36); *Zorionak* (KA-34-36); *Andra Mariaren gurasoak* (KE-51); *Sortzez garbia* (KE-51); *Andra Maria* (KA-56); *Espiritu Santuaren etorrera* (K-58); *Jaungoiko errukitsua* (K-58); *Karmengo ama eta bere jantzia* (K-60); *Kristoren hitza* (K-70); *Jainkoa eta gu* (K-80); *Otoitza* (K-81); *Eleizea eta beartsuak* (K-84), etab.

Euskal gaiak

Bereziki literatur munduari loturikoak. Lau azpimultzotan banaturik bil ditzakegu:

Idazle ezberdinei buruzkoak. Zerrenda luzeegia denez, hona hemen nik aukeratutakoak:

Aita Frai Bartolome Euskal-idazle (EG-55); *Felipe Arrese ta Beitia* (EG-56); *Aita Kardaberaz euskaltzale* (K-71); *Bizkaiko idazle zaar batzuk* (K-74); *Eliz gizonak euskal literaturan* (KB-72); *Aita Juan Mateo Zabala* (K-72); *Pedro Jose Astarloa* (K-72); *Aita Olabide eta bere itzulpena* (KB-72); *Azpeiti'ko euskal idazleak* (GA-75); *Eguzkitza'ren eleiz idazlanak* (Euskara-76); *Esteban Urkiaga ta Basaraz, "Lauaxeta"* (Gaiak-77); *Kepa Enbeita eta euskara* (K-78); *Jokin Zaitegi* (Z-78); *Mikel Zarate jauna* (K-79); *Paul Zamarripa* (Z-82); *"Lizardi" gogoratu* (O-83); *Nemesio Etxaniz apaiza, omendua* (K-87); *Balentin Enbeita, omendua* (Z-88), etab.

Idazle olerkarietarako buruzkoak. Aipatzen dituen olerkariak maila berdinekoak ez diren arren, erizpideak erizpide, hor ditugu bere idazlanetan aipatuak eta aztertuak:

Iru olerkari: *Agirre, Azkue eta Unamuno* (O-64); *"Lizardi" olerkari* (PVV-72,75); *Arana Goiri'tar Sabin, olerkari* (GA-66); *Lauaxeta bizkaitar olerkaria* (Z-78); *Mikel Zarate, olerkari* (Z-79); *Sabin Muniategi olerkaria* (Z-82); *Berriotxo anaiak olerkari* (Z-82); *Eusebio Erkiaga, olerkari* (Z-83,88); *Luis Baraiazarra, olerkari* (K-84, Z-84); *Juan Antonio Moge, olerkari* (Z-84); *B. Gandiaga, olerkari* (Z-85); *Jaime Kerexeta, olerkari* (Z-88); *Bingen Batiz, olerkari* (Z-87), etab.

Liburuetarako aurkezpenak. Idazlan laburren eskeman ageri denez, sarri eskatu izan diote S. Onaindiari liburuen aurkezpenak edo hitzaurreak egitea. Hona hemen banaka batzuk:

Txomin AGIRRE, *Kresala*. Zarautz (1954); Jaime KEREXETA, *Bitargi*. Donostia (1960); EGIEDER, *Uskeriak*. Bilbo (1961); Jose Antonio GOIRIA, *Goi-bidez*. Bilbo (1968); Sabin MUNIATEGI, *Bidean gora*. Olerkiak. Bilbo (1970); Kepa ENBEITA, *Gure urretxindorra*. *Enbeita'tar Kepa'ren bertsolanak osorik*. Buenos Aires (1971); Martin UGARTE, *On egiñaren obaria...* Zarautz (1972); Balentin ENBEITA, *Nere apurra*. Tolosa (1974); Juan ATUTXA, *Euskerearen araudia adibideekin*. Bilbo (1977); A. MARTZEL, *Kezkaz*. Bilbo (1981), etab.

Literatura gaietarako buruzkoak. Hauek ere sorta honetan barne-sartu ditut, inoizka gai orokorren artean jartzekoak baldin badira ere, gehienetan euskal olerkigintzari hertsiki lotuak agertzen zaizkigulako:

Gure bertsolariak (K-58); *Edertia* (O-59); *Ederra* (O-59); *Ertilariaren gaitasunak* (O-59); *Idaz-tankera* (O-60); *Emakumeak idazle* (ZA-64); *Olerkia zer ote* (O-67); *Gaurko euskal olerkia* (O-67); *Karmel, h eta euskeranto* (K-74); *Emakumea ere euskal idazle* (PVV-75); *Letra gozoak*

(K-74); *Gure poeta gazteak* (ZA-76); *Eder-auzia* (K-77); *Eusko olerkiariak gaur* (K-77); *Umeak eta olerkia* (Z-78); *Ederraren atsegina* (K-79); *Guda ondoko euskal olerki giroa* (O-81); *Euskal olerkigintza gaur* (O-84); *Euskal poesia aztalluan* (O-85/86), etab.

Gai orokorrak

Idazlan laburren akatsik nagusia (akatsa baldin bada), sakontasunaren kaltetan ihardutea izan ohi da. S. Onaidiak, gizon eskolatuari dagokionez, era zabaleko ezagupen-maila erakusten du. Alor zeharo ezberdinak ukitzen ditu, idazkera erraz eta atsegina erabiliz:

Gizonaren azkatasunak (KE-52); *Gure bost zentzuak* (KE-55); *Mortsa arrantzan* (K-57); *Pinu-goraberak* (K-58); *Giza-indarra* (K-58); *Gure piztiak: otsoa* (K-60); *Galileo Galilei* (ZA-59); *Gosea munduan* (K-68); *Picasso eta euskaldunak* (ZA-67); *Txakurrak direla-ta* (ZA-69); *Gaurko aziera tresnak* (K-70); *Ilargira goaz* (ZA-69); *Drogak eta lo-bedarrak* (K-71); *Obanos'eko misterioa* (K-71); *Itxasoko ura* (K-72); *Zer ete da gizona?* (K-80); *Gorbeia, mendi zangar* (Z-79); *Bizkargi, mendi sagaratu* (Z-88), etab.

Olerkigintza

Ezer gutxi esan nezake nik honetaz. Honelako lanetan tre-beagorik bada inguruetan. Norberaren ezinak baino aberatsago auzokoaren ikerlanak. Hona hemen Joan Mari Lekuonak, atera berri den S. Onaindiaren *Olerki guztien bilduma* (Zornotza-1989) liburuari eginiko sarreratik harturiko atal batzuk:

“Era askotako lana du euskal olerkigintzan egin Aita Santi Onaindiak. Zabalkunde eta irakaskuntz mailan hor dugu bere *Milla euskal-olerki eder* (1954) funtsezko idatziturria gertatu dena gerraondoko gure literatur giroan. Gero, olerki-itzulpenetan, oso gutxi eskain dezake berearen idazki-aberastasunik: liburu-mailan, Homeroren *Odisea* (1985), Bergiliren *Idazlanak osorik* (1966) eta Dante Alighieriren *Jainko-antzerkia* (1985); antologi mailan berriz, hor ditu Esoporen *Ipuinak* (1966-1986), Horatiren *Odak* (1955-1960), Gabriela Mistralen olerki-aukera (1952-1986), Rabindranath Tagoreren olerki-aukera (1958-1963); eta poema-sorta mailan, azkenik, bi dozena inguru erdal autoreen olerkiak. Hitz batean, euskal olerkigintzaren muina eskaini digu eta berau kanpoko hainbat maisuren ekarriz aberastu.

S. Onaindiak aldizkarietan argitaratutako hitz-lauzko idazlanak zenbakitan

Urteak ->	1931 1936	1951- 1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Aldizkariak																	
K. Argia	68																
K. Egutegia		13						8									
E. Gogoa		2															
Aurkezpenak		1															1
Karmel			10	36	39	14	17							14		23	1f
Oleri					8	5	4	1	11	2	1	1	4	6	1		
Agur																	1

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	
Karmel	16		7	1	5	5	9	8	6	8	3	4	3	4	4	3	1	
Aurkezpenak	1	1	1			3	1	1		2					1			
Agur	2		7	3														
G. Argi	2		4	11	3	12	9	1	1	4	4							
P. de Viana	6		7	6		2		1			1							
Zer						2	6	6		2	5	12	9	7	7	9	6	
Oleri									3	1	2	3	2	2				
Saski-Naski									13	11				1	4	4	2	3

Oharrak: 1) Parte hartu izan du, baita ere, Egan, Euskera, Euskal Esnalea, Euzkadi, Jakin, Arantzazu, Jesusen Biotzaren Deia, Yakintza, Kardaberaz Bilduma, Euskerazaintza, Boga Boga, Pyrenaica, Gaiak eta Aran deitueta. 2) Laburdurak: K. Argia (KA) = Karmen'go Argia; K. Egutegia (KE): Karmen'go Egutegia; E. Gogoa (EG): Eusko Gogoa; G. Argi (GA): Goiz Argi; P. de Viana (PV): Príncipe de Viana; O = Oleri; (Z) = Zer; (K) = Karmel; KB = Kardaberaz Bilduma; (ZA) = Zeruko Argia. 4) Idazlanok, luzeagorik bada ere, gehienak 2-5 orrialdetakoak izan ohi dira.

Olerki-mugimendu baten euskarri eta eragile izan dugu Aita Santi. *Oleri* aldizkariaren sortzaile eta zuzendaria izan da, ordu zailtan bere bizkar hartzen duelarik euskal olerkiak plazaratzeko zeregina. Eta esan dezagun, aldizkariak nortasun poetiko jakina ematen diola euskal olerkigintzaren zerbitzari, biztaile eta defendatzaile izan dugunari.

(...) Oso ezagunak eta eskertuak izanik ere Aita Onaidiak euskal olerki munduan eginiko zabalkunde- eta eragile-lanak, ez zaio hainbeste eskerrik ekarri, behar bada, berak sorturiko poemai, bere poemagintza pertsonalari. Denok dakigu poema asko eta asko dituela, eta hori ale honetan ikus daiteke ongienik. Denok dakigu bi olerki-liburu badituela, mardulak eta arnas haundikoak. Baina, beste hainbat poetari gertatzen zaionez, oso gutxi hurbildu dira Santi Onaindiaren poesigintza bere osoan aztertzeraz, edo/eta, gutxienez, aurkezpen zehatzago bat egitera.

(...) Aita Santik espreski ez digu aurkeztu bere olerki-proiektua, ez digu zuzenean landu norbereko poetika taxatua. Baina eskuarki, berak zuzenduriko aldizkarietan teoritzatzaile eta adore emaile ere izan denez, olerki-alorrean argitaraturiko aleetan gogapenak egin dizkigu estetikari buruz, olerkia eta olerkaria zer diren gauzatuz.

Bere olerkigintzari buruz proiekturik eta poetikarik zuzenean agertu ez badu ere, bi dozena artikuluko inguru ditu ederrari eta olerkiari eskainiak” (XI-XII).

“(…) Aipamen hauekin, guk ez dugu nahi Aita Santiren ederkeraz ikuspegi zehatza ematerik, baizik eta gure nahia da, autorearen iritzi nagusienaz baliaturik, egileak duen berarizko poetika jatorra eskuarki aurkeztea. Gerraurreko olerkigintzaren mireslea, olerkiaz eta olerkigintzaz ikuspegi idealdua duena, ederraren ispilu aipatuena naturan ipintzen duena, prezeptiba klasikoan ezezik, ederkera modernoan ere zainak dituen. Batez ere, metaforetan eta erritmoan bere emaitza gauzatu nahi lukeen olerkaria dugu. Hau lehenengo hurbilketa bat litzateke Santi Onaindiaren olerki-mundura.

(…) Aita Santiren olerkigintza, lan mardula da eta luzaroko ahalegina: 1929an hasi eta 1988 artekoa. Pentsatzen dugu, bizi-bizi dagoenez, aurtan ere abesten diharduela Larreako galeperak. Hirurogei urte euskal poesigintzari etengabe emanik. Hala ere, dena ezin izan neurri berekoa: bada landurik, bada hain

landua ez denik. Bada aldian-aldiko kanturik, bada arnasa beteko libururik. Bada autorearen historia hobeto ispiilatzen duen piezarik, bada nortasun poetikoarekin otura txikiagoa agertzen duen bertso-sortarik.

Lan antologikorik egon ezean, guk liburuak bakarrik hartu ditugu gogoan: *Goiznabar* (1971) eta *Nere baserria* (1985). Hona zergatik: poema-libururen bat kaleratzen duenak, ikerketa estetikoren bat aurkeztu nahi du, edo/eta poemen aukera bat. Eta bi gauzok jakingarriagoak dira eskuarki, motibazio estetikorik gabe eginiko poemak baino. Horregatik gure lehenengo aukera: liburuak bakarrik kontutan hartzea.

Gero, beste oharkizun bat badago, liburuok antolatzeko prozedurak egin erazia. *Nere baserria* liburua, osotasun baten barruan garaturik dago, plano bati atxekia, poema nagusia eta arnasa handikoa gertatuz. Ez hala *Goiznabar*: olerki-bildumaren eitte haundiagoa du, urterik urte sailak osatzen direlarik. Badirudi bilduma-eittea duela. Horregatik aukera bat egin beharra dago, Onaindiaren poemagintza baliagarriena azpimarratu nahi bada. Guk berezienik, I Saila, 1929-1935 eta II Saila, 1936-1940 ditugu aipagarrien jotzen ditugunak azterketarako.

(...) Azkenik, ezin dira ikuspegi berberetik epaitu liburuotako poemak. *Goiznabar* jo daiteke Lizardi eta Lauaxetaren harikoa, zehaztasunak zehaztasun. Baina *Nere baserria*, poema nagusien harikoa dugu, Orixeren *Euskaldunak* poemaren proportzioan. Badu kideasunik Mitxelenaen *Arantzazu euskal poema* (1949) liburuarekin eta gutxiago ezagutzen diren beste poemekin. Ez dugu ahaztu behar, arnasa handiko poemagintza hau, indarrean zegoela gerraondoko olerkarien artean eta Onaindiak ere bide hori erabili duela. Bigarren, Aita Santi bat dugu: gaiak luze, moldeak herrikoi, tradizioaz lotura edukiz, kantagarri diren poemak landuz, ikuspegi historiko-kulturalak kantagai hartuz idatzitako poemagintza" (XIV-XV).

Goiznabar

(...) Estilo aldetik gauza bakarra bait litzan hartuko dugu liburua. Horregatik, neurkera eta metaforen aldetik gauza bakar bat bezala ikuskatuko dugu. Estilo berean dihardu noski, liburu osoan zehar, metrikari eta iruditeari dagozkienetan. Hala ere,

Aita Santiren bilakabide poetikoan, bi une azpimarratuko genituzke liburu honetan: 1929-1935 urtealdikoa eta 1936-1940 urtealdikoa.

1929-1935 urtealdia: hasikinak ditugu, esnaerako emaitza erreberoa. Olerkiaren sorreran, "Eusko Olerkiak" bizturiko garrara. Asmoz eta jakitez poesia egiten zen garaikoa; egileak lehia-keta eta aldizkari jakinetarako olerkia lantzen zuen garaikoa. Eskakizun handi batek sakaturik eginiko lan poetikoa, Aitzolen laguntasunean, olerki-sariketen eskakizunean, aldizkarien bulko eta zitzadan. Oso kontuan edukitzeko poemagintza geure irudiko.

1936-1940 urtealdia: guretzat sortarik jakingarriena, behar bada. Gerrateko gomuta suminak. Gudarien kapelau izan zenak, zaurituen eta hildakoen berri hurbiletik zekienak, minberatasun sakon eta fineko poemak utzi dizkigu. Poema eskergarriak, gu-dako oinazea bezain gai hunkigarria aipatzen diguten poema egiami eta dardaratiak" (XVI). (Jarraian 9 orrialdetan zehar azterketa sakona eskaintzen digu Lekuonak).

Nere baserria

(...) Poema nagusia da, baserria kantagai harturik landua. "Etxe" hitzaren etnografia eta etnologia dira hari-albainuak. Gaia sentitzeko eran, zenbait euskal idazleren bihozkada nabari dezakegu, gaiaren tratamendu poetikoan Mogel, Elissamburu, D. Agirre eta post-erromantikoen sentiberatasun jakina erakutsiz eta dardaratuz. Eta autorearen lirikotasuna herri-mailako olerkigintzatik ispiatuz.

Lau urtaroen aldakortasun bizitik ikusten da baserria, lau zatitan banatzen digularik liburua. Gai bakoitzaren hasieran hitz-lauz konstatazio-lana egiten digu, zer kantatuko digun adieraziz. Ondoren, bertotan, lan denotatiboa egiten digu. Sarreran doa kontaeraren haria eta leku-denboren markoa. Gero, kantuaren hots eta higiduran, olerkigintza luze, landu eta herrikoia.

Lehenik nabari dena, metrika alderdia da. Kantu guztiek dakarte beren doinua, poemok kantatzeko egin direla adieraziz. Doinu hauen eskema metrikoa ez da lehen liburukoa bezain aberatsa estiloen konbinaketez. Haietan molde berriagoak bilatzen ziren bezala, hemen tradiziozkoek dute agintzen eskuarki.

(...) Estiloari eutsiz, epikotasuna hartzen du, mundu baten berri ematen zaigu bertoko gauzak kantatuz. Eta epikotasunetik abiatuz, irudien erabilkera herrikoa da, hau da, irudien alderdi semantikoak kantutegieta hartu ohi duten edukin bereberekoak dira. Gaien tratametuak lirikotasun indartsua hartzen du. Orixeren klasikotasunetik baino gehiago du post-erromantikoen kantugintza bihozkoietik. Gogoangarri den mundu bat marrazten eta senti erazten zaigu: batzurenzat jaiotetxeko baserri-min, beste gainerakoentzat jaso beharreko ondare zahar" (XXIV-XXV).

Ondorioz

Euskal olerkiari lotu-loturik agertzen zaigu Aita Santi Onaindiaren nortasuna. Denok ezagutzen dugu eta aitortzen ere bai, antologi lanetan, poesi itzulpenetan, aldizkari-zuzendaritzan eta literaturaren histori arloan utzi digun lan zabal eta mamitsua.

(...) Bi koordenadetan sorturiko lana du: gerraurrekoan eta gerraondokoan. Eta bi metrika-alderdi: errezitatzeko gehiago bata, kantatzekoa bestea; ahapaldiz anitzagoa bata, durrundariago bestea; errimaz urriago bata, ugariago bestea; diskurtsoz esentzialago bata, erretorikoago bestea.

Eta bi egituraketa: poema llaburrez bata, poema nagusi zabalaz bestea; krokis arabera landuriko poemez bata, estrofa autonomoagoz bestea; aldian-aldikoa bata, luzaz zulaturiko gai bakarra bestea.

Bikoitza, gainera, iruditeriaz ere: modernoa bata, alegorizazioz landua, izadia pertsonalduz analogizaturia eta metaforagintzaz berria; bestea, berriz, tradizio-esparruko ohituran erabilia, klasikotasunean eraikia, post-erromantizismoko sentiberatasunez hornitua" (XXVI).

Amaitzeko, laburkiro, gehigarri gisa, *Olerki guztien bilduma* liburuan jasota ageri zaizkigun S. Onaindiaren olerkien eskema eskaini nahi dizuet: *Goiznabar* (1929-1935) 51 olerki; (1936-1940) 36 olerki; (1941-1945) 26 olerki eta (1946-1950) 22 olerki. *Eguerdi* (1951-1970) 65 olerki. *Illunabar* (1971-1988) 50 olerki. Eta bere euskal poema *Nere baserria*: *Udabarri*: 16 olerki; *Udaldia*: 18 olerki; *Udazken*: 17 olerki eta *Negua*: 16 olerki.

Itzulpengintza

Gorago bide batez aipatu izan den bezala, S. Onaindiak, bere bizitzan zehar, oso gogotsu ekin izan dio beste hizkuntzatakoko literatur ereduak euskaratzeari. Gaur egun, itzulpenak halako garrantzi handia hartu izan duen gizarte honetan, ezin bada, bereziki aipatu gabe utzi, berak burututako alor honetako lana.

Itzulpengintzako merezimendu hori, gainera, hainbatetan areagotu egiten da, itzulpen literarioen artean, olerkiak bait dira zailtasunik handiena izaten dutenak. Bakarrean zein lankidetzan itzulitako zenbait liburu gorago aipatuak izan direnez, errepikapenetan ez itotzeko, egin dituen gainerako itzulpen-lanen zerrenda eskematikoa eskaintzen saiatuko naiz, alor honetan burutu izan duen lan ugariaren hedaduraz jabetu zaitezten.

Hona hemen, tarteka-marteka egin ohi diren itzulpen laburrak alde utzirik, aldizkarietan argitara dituen itzulpenak:

ANCELLE, *Bizitza ezkutua* (K-68). Miguel Angel ASTURIAS, *Bo-libar; Kredo; Artatxori, neure izeneko goi-aingeruari otoitza* (O-68). BECKER, *XIII'garren rima* (O-64). J. M. BLANCO WHITE, *Gauari* (O-84). *David'en eresiak* (K-59-61; KE-62). Ruben DARIO, *Erlia* (O-68). Gerardo DIEGO, *Zain; Lorik eza; Urbion gaina* (O-85-86). *Esopo'ren ipuinak* (O-66/69;80-84). E.A: *EVTUCHENKO, Eztegu ospatua; Bide-laguna* (O-67); *Damua; Gure belaunaldiko onenai; Gizon bat il dabe* (O-68); *Biotz on bat, mutillak* (O-70); *Neure ama* (O-83); *Ez naiz jai* (O-84); *Zien-leinka* (O-85-86). Julio FLOREZ, *Maite eresi betikorra* (O-67). F. GARCIA LORCA, *Ezki illa; Soloa* (O-59); *Guraria* (O-61). J. Agustin GOITISOLO, *Sei poema* (O-68). *Horati'ren odak* (Egan-55-57; O-56/60/62-69). Vicente HULDOBRO, *Olerkera* (O-68). Joana IBARBOUROU, *Aldia* (O-68); *Bidea; Jareipena; Itxas-ontzia; Eriotza; Galdua; Irel-suzko* (O-65); *Pikondoa* (K-68). LOPE DE VEGA, *Zer da au?* (PVV-76). Antonio MACHADO, *Ura borbor; Zer dagik?*; *Oraindik ez; Umeen kanta; Itxarrik* (O-59). M. MACHADO, *Gaztaro* (O-59). *Mao Tse-Tung'en olerkiak* (O-68). Gabriela MIS-TRAL, *Jaungoikoaren arrabita* (KE-52); *Bildur* (K-58); *Txapelgorritxo; Ertia; Ni ez nago bakarrik* (O-59); *Morroitzaren atsegiña; Kulunka; Bildots zuritxo; Ama ituna* (O-60); *Eguzkiari abestia; Itxas-ontzia* (O-83); *Alestar neskatxa; Gili-gila* (O-84); *Orfeu-ren semeak* (O-85/86). Pablo NERUDA, *Lautaro'ren aziera* (O-69). Amado NERVO, *Oldozketan* (O-60). Giovanni PAPINI, *Dante zoriondun* (O-59). Giovanni PASCOLI, *Zortzi poema* (O-68). Boris L. PASTERNAK, *Getsemani'ko Baratz* (O-59). Saint-John PERSE, *Goralpenak* (O-61). R.G., *Ain nozu aundia* (K-68). RILKE, *Olerkaria* (O-61). S. TERESA, *Il-ezinez* (K-70). SELGAS, *Eriotzari; Lilia; Laratsa ta Nekosta* (Goiznabar:

KA-36). William SHAKESPEARE, *Amalaukoak* (O-59). SHELLEY, *Auena; Iretargia* (O-59); *Zortzikoak* (O-64). José Asunción SILVA, *Doniane-zurak* (O-67); *Illak* (O-68). Rabindranath TAGORE, *Erronda; Umea orrela dozu; Noiz eta zergaitik; Asiera* (K-58); *Izen txarra; Jostailuak; Maitagarrien lurraldea; Erkatuaren aberria; Euri-eguna; Ingizko ontziak; Arrantzalea; Beste ertza* (K-59); *Merkataria; Barne-deia; Idazlea; Gizurena; Karteru txarra* (K-60); *Loraen ikastola; Gizontxoak; Amabiak* (O-60); *Atzena; Lirikar eskintza; Deiez* (K-61); *Pikondoa; Onespen; Lenengo jazmiñak* (O-61); *Uzta* (O-63). Te, Joseph, *celebrent* (K-61). TRUEBA, *Amaren lelo* (KA-33). M. UNAMUNO, *Eremuan; Igaro zirean; Logos* (O-64). E. URKIAGA (Lauaxeta) *Ad Jesum* (O-81). VERDAGUER, *Maitasuna* (KA-33); *Gabon gaberdiko lilia* (KA-32). Walt WHITMAN, *Oinezkoak egin* (O-59). Karol WOJTYLA, *Gogoa; Utsune arrotz* (O-82); *Uraren dizdizari abestia* (O-83); *Ama* (O-84) *Lur santuetara erromes* (O-85/86).

Azkenik ugari itzultzeaz gainera merezimenduzko itzulpen ederrak egin dituela aitortu behar, batez erè olerki, ipuin eta narrazio laburretan. Liburu luzeetan, ostera, bere berezko tankera askearen aurkako delako edo, lotuago eta eskasago ageri zaigu, lanak, sarritan, irakurlearentzat astun bihurtzeraino. Agian, hori, S. Onaindia beti idazlan laburretan hobeki moldatu izan delako izan daiteke.

Zenbait libururen berri zehatzagoa

S. Onaindiaren lana aurkeztu ondoren, ondo etorriko zaigu, beraren liburu batzuren berri zehatzagoak, laburkiro bada ere, jasotzea. Horretarako bere-bereak dituen liburu batzuk aukeratu ditut. Hitz-lauzkoak, gainera, olerkigintzari nahiko lerro eskaini bait diogu. Hona hemen argitarapen-urteen arabera aurkeztuta:

Milla euskal olerki eder (1954)

Hau dugu, zalantzarik gabe, euskararen historian arrakastarik handienetarikoa jaso izan duen liburua. Gerraondoko gau ilun itogarrien ondoren, egunsenti itxaropentsu gisa agertua. Euskara, gazteleraren "dialekto" eta hizkuntza basati hutsa zela belarrietan, behin eta berriro entzun ondoren, euskal munduan benetako askaldia sortu zuen liburu mardula. Euskaldunok ere

munduan bagarela aditzera emateko, mendi-gailurrean entzundako irrintzia edo! Gizartean izan zuen arrakasta horrek, agian, isilerazi egin ditu liburu horrek barne-muinetan dituen merezimendu handiak. Gaur egun ere, ezinbesteko erreferentzia gertatzen da euskal olerkigintzaren edozein ikerlan egiteko orduan. Gehiago ere beharko da, jakina, baina nahitaez iturri honetako ur gardenak edan ondoren. Eta hori, aldeztu aurretik bertan ageri diren olerki eta olerkarien artean ezberdintasun nabariak direla kontutan hartuta gainera.

Gure bertsolariak (1964)

Azkenaldi honetan Euskal Herrian zehar bertsolaritza inoiz baino goragoko mailan dakusagun une honetan, ezinbesteko iruditutako zait, S. Onaindiak direla 25 urte argitaratu eman zuen liburu hau aipatzea. Bertan, Aita Zabalak merezimendu handiz urteetan zehar egin izan duen lanean ez bezala, bertsoak jasotzea baino gehiago, bertsolaritzaren historiarako zertzelada orokorrak eskaintzen dizkigu. Antzinako bertsolaritzaren hasi-masietatik (zenbait baieztapen, behar bada, gehiago frogatu beharrekoak direla) hasi, euskal bertsolaritzak dituen legeak (bertso-gai, neurtitz-mota, neurri, eten,...) laburbildu, bertso-motak (ume-bertsoak, kirol-bertsoak, erlijio-bertsoak, trikitixa,...) aurkeztu eta gure herrian izan diren bertsolarien zenbait gorabehera eskaintzen dizkigu. Eta guzti hori euskara ulertor eta irakurgarria erabiliz. Adierazi ere, S. Onaindiak, batez ere honelako kontabidezko hariari jarraitzean adierazten du bere benetako hizkuntz-jarioa. Gerora, gai honetaz argitaratu izan diren liburuen euskarri eta abiapuntu izan da neurri batean. Hau ere datu interesgarri ugari eskaintzen digun liburua.

Jolasketa (1965)

Hona hemen une oso egokian argitaraturiko beste liburu bat. Une historikoaren egokitasunari antzematen aparteko zera izan du S. Onaindiak! Oso aukerakoa ikastola jaiio-berrietarako, gai ugari jasotzen bait zituen. Adinekoei euskarako eskolak ematen aritu ginenok ere, oso gogoko genuen hainbeste idazlan laburbiltzen zituen liburu hau. Gaur egun ere badu interesik herri-jolasak eta abesti labur herrikoiak aztertu nahi izanez gero. Bestalde,

esan bezala, kontaketa eta olerki sorta ugari biltzen zituenez oso sorta aberasgarria gertatu izan da umeekin euskal eskoletan aritu direnentzat. Ikasbide gertatzen dira bertan jasotzen dituen elkarrikketa biziak ere. Hor hemenka, hainbat aldizkari eta liburutatik hartu eta aurkezten dizkigun jolas, abesti, ipuin eta irakur-gaiek, idazle ezberdinen estilo bereziak aditzera emateaz gainera, alor ezberdinetako beharriazenei erantzuna ematen diete. 584 orrialdetako liburu hau, ez da noski, bapatean jarraian irakurtzekoa, beharrezko dugunean egoki zaigun erantzuna altxortegitik jasotzeko gordailua baino.

Euskal literatura (1971-1977)

S. Onaindia bost tomatoko liburu-sorta hau kaleratzen hasi aurretik, bagenituen Aita Villasante, Koldo Mitxelena, Ibon Sarasola, K. Kortazar eta abarrek argitara emandako zenbait literaturaren historia. Euskaraz idatzita egoteak ematen dio S. Onaindiaren obrari berezitasunik behinena. Horretaz aparte, nahikoa biografia ere jasotzen du, jatorrizko iturriak non aurkitzen diren aditzera emanez. Bost tomatan argitaraturiko sorta hau (V.a inprimategian), beraz, datu-biltoki izugarria dugu. Historia deskribatzaile hutsa denez, halakoek izan ohi dituzten akats eta eragozpen guztiak ditu. Nire ustetan, liburu-sorta honi erizpide kritikoz eginiko merezimenduen araberrako baheketa falta zaio. Erizpide kritikoz zehatzik gabe egin izateak (oso onuragarriak baldin badira ere bertan biltzen diren datuak) erabilgaitz egiten dute.

Eskutitzak (1974)

Honako hau liburu bitxia dugu. Halakorik Santiri baino beste inori ezin bururatu! Hain zuzen, berarekin harremanetan izandako euskal idazleen eskutitzak bildu eta argitaratzea. Eskutitz-sorta zabal honetan era guztietako eritzi, ikuspuntu eta berriak jasotzen dira. Bertan 1953-1974. urteen artean euskal munduan ziharduten gehientsuen izenak ageri dira. Harritzekoa baldin bada ere, ehun eta zortzi euskal idazle ezberdinen izenak ageri zaizkigu S. Onaindiarekin harremanetan. Zer esanik ez, era guztietako eskutiz-sorta: eskerrak ematen, laguntza eskatzen, berri ematen, lanean jarraitzeko aupadak egiten, lanak eskaintzen,

kontsultak egiten... Literatur mota hau euskaraz oso gutxi erabili izan dugunez oso interesgarria gertatzen da. Merezi izango luke liburu honek berrargitalpena, idazkera aldetik ere, hainbesteren eskutitzak jasotzen ditunez jakingarri dugu eta.

Laminak (1978)

Bilboko Udal Aurrezki-Kutzak eraturako "Resurrección María Azkue" sariketan (1976) bigarren saria jaso zuen lan hau dugu, S. Onaindiaren narrazio-trebetasuna gozatzera ematen digun libururik ederrena. Umeentzat eginiko kontaketa-liburu hau, hizkuntza aldetik oso egokiro jantzia bada ere, erraz eta atseginenez irakurtzen da. Ibilaldi zoragarri baten bidez, gure mundu mitologikoko hainbat berriren jakitun egiten gaitu. Kontaketa-aren haria leunki eta bizi-bizi erabiltzeaz aparte, deskripzio ezin hobekak datatzeko aukera ematen digu. Herri-izaera jatorrez beteriko idazlana! Ageri-agerikoa du, daukan hizkuntz erabilera zaindu eta orraztuak, saria eskuratzeko asmotan, literaturtasuna sakonduz, egina izan zela. Beharbada, arrazoia du Julen Urkizak, S. Onaindiaren biografian honako hau esaterakoan: "euskara menperatasunez erabiltzeko gaitasun edo erraztasuna izan da bere kalitaterik onenetariko bat. Bere *Lamiñak* liburuan erakusten deuskun lez, euskara ona erabiltzen dakiena da bera" (7 or.).

Oroi-txinpartak (1988)

S. Onaindiak hiru ataletan banaturiko (1.a: *fraille*, 11-158 or.; 2.a: *gudarien kapellau*, 161-303 or.; 3.a: *idazle*, 307-460) 472 orrialdetako liburu honetan literatur mota berri bat, autobiografia, urren nahi izan du. Oso euskara onean eta erraz irakurtzeko eran aurkeztutako autobiografia honetan, batez ere hirugarren ataletan, datu interesgarri ugari dugu, gerraondoko euskal idazle-aren mundu lainotsua ezagutzeko berri anitz eskaintzen digu eta. Bizitzan zehar burutu izan duen lan osoa nola gauzatu izan den jakiteko ere, ezinbestekoa da. Aurrerantzean nahitaezkoa izango dugu S. Onaindiaren bizitza eta lan ugaria ezagutzeko nahiz euskal literaturaren bilakaeran halako parte hartze handia izan duen idazle honen inguruan mugitu izan den gerraondoko korrontearen berri jasotzeko ere.

S. Onaindiaren ezaugarri batzuk

Aurreko orrialdeetan S. Onaindiak euskal idazle modura burutu izan duen lana aurkeztu eta, azaletik bederen, aztertu izan dugu. Egin izan duen lanari gainbegirada emanez izugarria izan dela ikus dezakegu. Ez dago ukatzerik. Halako emaitz ugaria lortu izan duen pertsona bera ere nahikoa aparta izan behar, oso zaila baita, halakorik bakarrean, inguruko munduarekiko harremanik gabe, burutzea. S. Onaindia, gainera, Euskal Herri osoan zehar ezaguna izan baldin bada, halako izaera berezia agertu izan duelako izan da. Lan egiteaz aparte, jakin ere ongi jakin du jendearekin samurkiro aritzen, euskal munduan eritiz muturrekoak zirenak biltzen.

Pertsonen balioak erlatiboak izaten badira ere, beharrezkotzat jotzen dut lerro hauetan, euskaraz halako ekoizpen ugaria izan duen pertsonarengan nabaritzen diren ezaugarriok azpimarratzea:

Lankortasuna

Emaitzak ditugu horren frogabiderik argiena. Burutu izan duen lana, ez da gauerdiko ahuntzaren ez tul ustela, ezta gutxiagorik ere! Inork ez dio lanerako grinarik ukatuko gizon honi. Ondo baino hobeto erabili izan ditu praile-bizitzak, otoitzaldietatik kanpo, aske utzi dizkion hutsarteak. Hori bai, burua argi erabiltzeko noizbehinka baratzetik zein komentu inguruetatik ibilaldi lasaigarriak eginez. Egonezinean, itobeharrean bizi gare-nok, badugu, zer esanik ez, zer ikasi halako lanetarako, pinpili-pauxen modura oinak inon ezarri gabe ibili beharrean, moko-rrak aulki gainean luzaroan eduki bakarra izaten da eta.

Irekitasuna

S. Onaindiak bere bideari, ez ezkerretara ez eskuinetara zirkinik egin gabe jarraitu badio ere, ezin ukatu gainerako idazleekin irekitasuna izan duenik. Oso gutxi izango ditugu, euskal kultur alorrean berak adina pertsonekin harremanak izan dituztenak. Erizpideak erizpide, beti izan ditu besoak zabalik edozein euskaltzaleri, gazte zein zahar, laguntzeko. Oso baikorra izanik,

kritika-alorrek alde batera utzi izan ditu eta horrek ere mesede ekarri dio, haserretzeko biderik izan ez duelako. Beraren lan-bildumetan bereizketarik egin gabe egin die lekua idazle guztiei. Aparteko eskua izan du adiskideak egiteko zein adiskidetasunak luzaroan zaintzeko, horrek eman izan diolarik salbidea bere emaitza ugariari. S. Onaindiak katea luzea izan du bere eskutik argitaratu izan dituen lanak banatzeko.

Klasikoen balorazioa

Argitaratu dituen lanak aipatzerakoan ikusi izan dugunez, begirune handiz jorratu izan ditu, gaur egun heziketan latina eta grekoa baztertuak izan direlako eta, agian, baita ere, munduaren ikuspegia zeharo aldatu delako, hain bazterturik ageri zaizkigun idazle klasikoak. Zer esanik ez, euskaldunok, berari eta Zaitegiri esker ditugu hainbat klasiko euskaratuta. Behar bada, orain klasiko horien atalak egokiro eta pedagogikoki irakaskuntzako testuetara heleraztea falta zaigu. Antzinako klasikoez gainera, literaturaren historian goimailako izan diren beste zenbait idazleren lanak ere eskaini dizkigu. Homero, Bergili, Horati, Esopo eta geroagoko Dante, Santa Teresa, Gurutzeko Jon, Goethe, G. Diego, F.G. Lorca, A. Machado, B. Brecht, G. Mistral, P. Neruda, R. Tagore, W. Shakespeare eta abarren lanak euskaratu izan dizkigu, bide berriak urratuz.

Hizkera herritarrarenganako begirunea

Klasikoak, liluraturik, literatur eredutzat izan baditu ere, ez du herritik hurbileko literatur alorra gaitzetsi ezta baztertu. Begirune handiz hartu ditu hain klasiko ez diren lanak ere eta, bereziki, hizkera herritarraren islada diren zenbait eredu eskuratzeko saiatu zaigu. Horrela, klasikoak zein olerkiak argitaratzeaz batera, herri-mintzairaren ispilu garden diren zenbait liburu kaleratu izan ditu, batzuk izugarritzko arrakasta izan dutelarik, bai eskola-testu gisa, baita nagusiak euskalduntzeko ere. Horrela, besterik beste, "Kirikiñoren" *Abarrak* (izugarritzko arrakasta lortuz) eta *Bigarren abarrak*, Azkueren *Ipuñak*, *bertso berri eta kanta zar* (2 T.) eta *Jolasketa* argitaratzen ditu, herriko mintzaira bizia ikasteko zein erabiltzeko mesedegarri gertatzen direla. S. Onaindiak herriko iturburu hori inoiz baztertu gabe jokatu izan du.

Dibulgazio-lana

S. Onaindiaren ezaugarriak handienetarikoa euskal kulturaren dibulgatzaile izatea dugu. Aldizkari eta liburuen bidez euskara kaleratu eta bazterretan zabaltzen saiatu izan da. Era guztietako liburu eta idazlanak argitaratu izan ditu ikusi izan dugunez. Bere aldizkarietako idazlan gehienak laburrak izanik, oso egokiro neurtu izan du bere ikuspegi hau Julen Urkizak, gorago aipaturiko *S. Onaindiaren Euskal Idazlanen Bibliografia* eskuliburuari egin dion sarreran: "Nire ustez Aita Onaindia euskal kulturaren dibulgatorerik handienetakoa dogu, gehienetan gazetarien estilo, espiritu eta arintasunez. Literato-garra, sena ta irudimena daukaz, sormena baino gehiago beharbada. Dibulgadore handia izan da bai, han-hor-hemen ikusi-ikusiak bere lumaren bidez euskal mundura zabaltzen ahalegindu den gizona dogu. Horregaitik ez deuto inok eskatuko ez sakontasunik, ez teknika-sistematikoko seriotasun arduratasunik". Eta gorago: "Nik ez dot eza gutzen Euskal Herriko historian, ez atzo eta ez gaur, euskaraz horrenbeste idatzi eta argitaratu dauanik... 18.000 orrialde inguru! Kantitatez ugaritsuena..." (7 or.). Zer erants niezaioke erizpide zorrotz honi?

Sustaketa-lana

Euskara zabaltzen ahalegindu izan den era berean, irakurle-idazleen sustatzaile ere izan dugu. Hainbat jende jarri izan du euskararen inguruan lanean (euskararik ez zekien zenbait euskaltzale ere bai) eta hainbat bultzatu du euskararen alde lan egitera. Alor honetan eginiko lan izugarriaren ezaugarri dira antolatu izan dituen "bertso-sariketak", *Oleri*-ren inguruan eraturako "idazleen arteko topaketak", "era guztietako argitalpenak", "aldizkarien sorketa zein zuzenketa" (*Karmel* eta *Oleri*), "aldizkarietako eskaintako laguntza eskuzabala" (idazlanik kobratzen ez zen garaietan), "euskarako eskolak" (espetxean eginiko egonaldian hasita). Literatur alor guztietan lan egiteaz gainera, beste zenbait pertsona bultzatu izan du euskararen alde egitera. Euskal idazle, zein itzultzaile, zein bertsolariaren elkarterik ez zegoen garaietan, S. Onaindia izan dugu halako taldeen lokarri eta Larrea biltoki. Berak argitaratutako *Eskutitzak* liburuan zein *Oroi-txinpartak* autobiografian, argi baino argiago ageri da, zernolako harremanak izan zituen eta nolako lana burutu euskara-

ren alde hainbat eta hainbat pertsona bide horretara ekarri ziren bide horretan lagunduz.

Argitarapen-lana

Alor honetan eginiko lanak, bide batez, behin baino sarriago gogora ekarri badugu ere, aparteko aipamena merezi duela uste dut, S. Onaindiak, bere lanak ezezik beste askorenak ere argitaratu bait ditu. Liburutan 55etik gora eta aldizkari biren bidez (*Karmel* eta *Oleriti*) hainbat idazlari, plazarako bidea egin. *Milla euskal olerki eder* (1954) argitaratu zuenetik, etengabeki ekin dio euskal literaturaren eremua argitarapen berrien bidez aberasteari. Bere lan handi horren truke, diru-irabazketa ugaririk jaso ez badu ere, euskarak eta euskaldunok ahalegin horiei esker onura ederra eskuratu dugu. Pertsona bakar baten lana izateko, gailurra jo duela esan dezakegu.

Kanpoko literaturaganako irekidura

Beka bidez atzerriko zenbait idazleren idazlanak euskaratu eta argitaratzeko ahaleginetan dihardugun aldi honetan badugu zer ikasi S. Onaindiarengandik, bera, olerkigintzan bederen, bide-urratzaile izan bait dugu kanpoko idazleen itzulpen-alorrean. Aintzinako lanak ezezik, beste hainbat idazlerenak ere euskaratu dizkigu. Horren ondorioz gure mundutxotik kanporantz irteteko itsuaurreko on gertatzen zaigu. Aberastasuna ekarri dio, dudarik gabe, gure olerkigintzari, beste iturburu garden batzutatik edandako ur garbi horrek. Honetaz, Jokin Zaitegi, Bedita Larrakoe-txea eta beste banakaren batzurekin batera, hogeigarren mende honetan izan dugun eredurik nabarmenetarikoak dugu. Bere lan hori gainera, ez da idazle bakar batzuringana mugatu. Askoren lanak hurbildu dizkigu gure zaletasunaren solasbide bihurtuz.

Hizkuntz jatortasuna

Ezin ukatu, S. Onaindia, bereziki bere idazlan laburretan, estilista izan ez denik. Joko atsegingarriak erabili izan ditu, sarritan, hizkuntza bera gertatzen delarik lanaren bizkarrezur eta irakurgai. Ez da harritzekoa bestalde honako hau, bizitzan zehar,

gogoko amets nagusi olerkigintza izan du eta. *Euskal idazleen huts eta okerrak* idazlanarekin lortu zuen gazte zelarrik (1927) Eusko Esnaleak eratutako saria. Geroago, narratzaile trebe agertu izan zaigu. Hizkuntza jariotasun handiz erabiltzen dakiena dugu. Euskara berez, inolako nekerik gabe dariola dirudi nahikoa du ideia banakarrik izatea, beraren inguruan idazlan osoa jantzi eta burutzeko. S. Onaindiarengana hurbiltzerakoan, beharbada (hizketako solasean ere halakoa bait da) zer dioen baino gehiago, nola dioen bilatu behar dugu, sarritan beraren lanetan hizkuntz jokoek bait dute garrantzirik handiena. Hori dela eta jo izan du zenbaitek gaur egungo Bizkaiko idazlerik klasikoenetarikitzat.

Azken hitzak

Ez da erraza eskukada bete hitzez S. Onaindiaren bitzta eta lana laburkiro baloratzea. Hori dela eta, lehenik eta behin, euskararen alde egin duen lan izugarria inork ezingo diola ukatu aitortu behar da. Beharbada, ez du euskal literaturan aparteko lekurik emango dion halako idazlan nagusirik. Agian, ateraberri den beraren olerki-bilduma. Lan gehiena bizkaieraz egina izatea ere oztopobide gertatu izan zaio, bereziki gazteen artean. Dibulgatzaile gisa eginiko lan txalogarriaz aparte, idazlan laburretan eta olerkigintzan nabarmendu den korrikalaria dela esango nuke, halako idazlanetan erakusten bait du nagusitasuna. Ongi irabazia du euskaltzaleon eskerrona. Merezi du, zer esanik ez, beraren lanak sakonkiago aztertu eta aditzera ematerik.